

Specyfika relacji dziecka z ojcem w pierwszych latach życia z perspektywy teorii przywiązania

MAGDALENA CZUB

Zespół Wczesnej Edukacji, Instytut Badań Edukacyjnych
w Warszawie

Artykuł zawiera przegląd badań dotyczących roli ojca w kształtowaniu się przywiązania dziecka oraz uwarunkowań przywiązania dającego poczucie bezpieczeństwa w odniesieniu do roli każdego z rodziców. Wnioski płynące z badań w obszarze przywiązania wskazują na komplementarne role matki i ojca w rozwoju dziecka. Z jednej strony potwierdzają znaczenie zaangażowania każdego z nich w opiekę i wychowanie począwszy od narodzin, z drugiej dostarczają dowodów na różnice ról i wagę każdej z nich w prawidłowym rozwoju dziecka. Wyniki badań wskazują również na znaczenie współrodzicielstwa w kształtowaniu się poczucia bezpieczeństwa i podstaw zdrowej adaptacji. Porozumienie i wspólne wychowywanie dziecka odgrywają istotną, bezpośrednią i pośrednią, rolę w podnoszeniu jakości opieki nad dzieckiem.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZYWIĄZANIE, JAKOŚĆ RELACJI PRZYWIĄZANIA, WRAŻLIWOŚĆ OPIEKUŃCZA, WSPÓŁRODZICIELSTWO

Wprowadzenie

Zgodnie z teorią Bowlby'ego (1985, 1991, 2007) dająca poczucie bezpieczeństwa relacja przywiazaniowa stanowi najistotniejszą podstawę zdrowej adaptacji jednostki, zarówno we wczesnym dzieciństwie, jak i w późniejszych okresach życia, aż po dorosłość. Najczęściej pierwszą osobą, wobec której dziecko rozwija przywiązanie jest matka. Współczesna wiedza pozwala jednak na

stwierdzenie, że przywiązanie formuje się również wobec pewnej liczby innych osób sprawujących opiekę nad dzieckiem, wśród których szczególne miejsce zajmuje ojciec (Belsky, 1999; George, Cummings, Davies, 2010; Grossmann i in., 2002). Jest on dla dziecka równoważną, alternatywną figurą przywiązania oraz przewodnikiem do świata zewnętrznego. Zgodnie ze współczesną, opartą na badaniach, wiedzą role matki i ojca to role komplementarne. Poza tym, że dzielą oni wspólne zadania, to każdy z rodziców pełni również swoistą, ważną z punktu widzenia dalszego optymalnego rozwoju, funkcję. Znaczenie ojca w procesie formowania się przywiązania oraz jego szczególna rola jako figury przywiązania będzie przedmiotem dalszych rozważań¹.

Podjęmowany temat często budzi emocje wynikające ze zmieniających się wzorców funkcjonowania rodziny i zmian w zakresie podziału ról rodzicielskich ze względu na płeć. Wydaje się jednak, że jest to powód do poszukiwania wiedzy i badań, które mogłyby dostarczyć dowodów potwierdzających lub zaprzeczających potocznym przekonaniom lub próbom kształtowania rzeczywistości rodzinnej.

Dyskusja na temat rodzicielstwa zawsze budzi wiele emocji ze względu na problem odpowiedzialności rodzica (odczuwanej przez niego bądź mu przypisywanej) za przebieg rozwoju dziecka. Niektóre potoczne poglądy, a także interpretacje założeń wielu teorii przypisują szczególną odpowiedzialność za dobrostan dziecka matce. Budzi to sprzeciw matek (czujących się obwinianymi i nadmiernie obciążanymi) oraz ojców (czujących się pomijanymi i dewaluowanymi). Teoria przywiązania, na której opiera się współczesne rozumienie roli opiekuna we wczesnym i późniejszym rozwoju dziecka bywa traktowana jako jedna z tych, które ciężarem odpowiedzialności za losy dziecka obarczają matkę, równocześnie pomniejszając rolę ojca w relacji z potomkiem. Przegląd badań i analiz teoretycznych powstałych na bazie teorii przywiązania pokazuje jednak, że zarówno badacze, jak i praktycy od lat prowadzą szczegółowe dociekania dotyczące specyfiki roli matki i ojca, znaczenia każdego z nich w życiu dziecka oraz uwarunkowań i konsekwencji relacji dziecka z matką, dziecka z ojcem, a także relacji między samymi rodzicami. Efekty tych dociekań stanowią istotny wkład do wiedzy na temat znaczenia ojca w życiu dziecka, a także dostarczają ważnych wskazówek dla praktyki rodzicielskiej i psychologicznej.

1 Artykuł prezentuje wyniki dociekań prowadzonych w paradygmacie teorii przywiązania, a co za tym idzie przedstawia dane z badań prowadzonych poza granicami Polski. Przegląd problematyki ojcostwa w piśmiennictwie polskim: Gębka, 2005, 2006; Grygiel, 2010; Kornas-Biela, 2001; Kujawska, Huber, 2010; Płopa, 2005; Pospiszyl, 1980, 2004, 2007.

Jakość relacji przywiązania

Zgodnie ze współczesną wiedzą z zakresu psychologii rozwoju oraz prowadzonymi w jej ramach badaniami można stwierdzić, że relacja przywiązania jest w pierwszych latach życia najważniejszym czynnikiem kształtującym rozwój człowieka (por. Cassidy, Shaver, 1999; Czub, 2003a, 2003b; Czub, Matejczuk, 2014). W znacznej mierze wyznacza ona dalsze funkcjonowanie społeczno-emocjonalne oraz poznawcze (np. sposób interpretacji doświadczeń, porozumiewania się czy nawiązywania relacji z innymi ludźmi). Niemowlęta i małe dzieci, które doświadczają wrażliwej, pełnej akceptacji oraz wsparcia opieki ze strony matki i ojca zyskują podstawę do prawidłowego rozwoju psychospołecznego, to znaczy: 1) rozwijają oparte na poczuciu bezpieczeństwa reprezentacje siebie, innych ludzi i świata; 2) nabywają zdolności do autonomicznej, opartej na poczuciu kompetencji, eksploracji i uczenia się; 3) rozwijają umiejętność nawiązywania bliskich, partnerskich relacji z innymi ludźmi (Bowlby, 1969/2007; Bretherton, Munholland, 1999; Czub, 2003b).

Badania uwzględniające udział matki i ojca w kształtowaniu się relacji przywiązania oraz czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa dziecka w tej relacji, wskazują, że wrażliwość na potrzeby dziecka i akceptacja zarówno ze strony matki, jak i ojca są silnymi predyktorami prawidłowego funkcjonowania dziecka w późniejszych okresach rozwoju. Wrażliwość matki i ojca w trakcie wspólnych z dzieckiem aktywności w pierwszych latach życia znacząco przyczynia się do późniejszej zdolności do wchodzenia w bliskie związki, poczucia własnej wartości i autonomii oraz poczucia kompetencji (Grossmann, Grossmann, Winter, Zimmermann, 2002).

Niemowlęta wychowywane przez oboje rodziców wykazują silne przywiązanie i do matki, i do ojca, chociaż zachowanie dziecka w sytuacji wywołującej stres jest różne w stosunku do każdego z rodziców i zależy od wieku dziecka (Lamb, 1981). W takiej sytuacji dzieci między 12 a 18 miesiącem życia wykazują silniejszą tendencję do poszukiwania bliskości i ukojenia w obecności matki, podczas gdy dzieci młodsze (między 8 a 12 miesiącem życia) i dzieci starsze (między 18 a 24 miesiącem życia) poszukują bezpieczeństwa u obojga rodziców w tym samym stopniu (Lamb, 1981). Zróżnicowanie to dotyczy nie tylko wieku dziecka, ale również rodzaju zachowań. W niektórych badaniach obserwowano, że w pierwszych dwóch latach życia u dziecka występuje silniejsza tendencja do kierowania uśmiechu i wokalizacji w stronę ojca, co można tłumaczyć faktem, iż z ojcem dziecko ma kontakt rzadziej i swoim afiliatywnym zachowaniem próbuje zachęcić go do nawiązania kontaktu (Phares, 1996).

Metaanaliza jedenastu badań porównujących jakość przywiązania do matki i ojca przy zastosowaniu *Procedury nieznannej sytuacji*² (Strange Situation) dostarczyła spójnych danych na temat zgodności wzorców przywiązania do obojga rodziców. Dziecko, które charakteryzuje się poczuciem bezpieczeństwa w relacji z matką bardzo rzadko przejawia brak poczucia bezpieczeństwa w relacji z ojcem. Podobnie, dzieci przejawiają podobny rodzaj wzorca przywiązania niedającego poczucia bezpieczeństwa w relacji z obojgiem rodziców (Fox, Kimmerly, Schafer, 1991). Dane wskazujące na zgodność rodzaju wzorca przywiązania w stosunku do matki i do ojca uzyskano również w innych badaniach (Easterbrooks, 1989; Goossens, van Ijzendorf, 1990; Steele, Steele, Fonagy, 1996). Przyczyny takiego stanu rzeczy nie zostały dotychczas określone. Może to być zarówno efektem cech dziecka, jak i podzielanych przez rodziców, wspólnych poglądów na wychowanie, wartości i sposobów postępowania z dzieckiem.

Uwarunkowania jakości relacji przywiązania

W badaniach dotyczących formowania się wzorców przywiązania w pierwszym roku życia (tego, na ile dziecko czuje się bezpiecznie w relacji z głównym opiekunem, a co za tym idzie w świecie – por. Czub, 2003a, 2003b) wykazano, że zasadniczym czynnikiem wpływającym na poczucie bezpieczeństwa niemowlęcia jest jakość sprawowanej nad nim opieki, którą określa się jako wrażliwość macierzyńską lub opiekuńczą (Ainsworth, Bell, Stayton, 1971; Ainsworth, Blehar, Waters, Wall, 1978; Czub, 2014; Czub, Matejczuk, 2014). Wrażliwość opiekuna ocenia się tu na podstawie jego zdolności do dostrzegania wysyłanych przez dziecko sygnałów i komunikatów płynących z jego zachowania oraz umiejętności właściwego ich interpretowania i szybkiego, adekwatnego reagowania na nie (Ainsworth, Bell, Stayton, 1971). Mary Ainsworth, która pierwsza dostrzegła i badała różnice w jakości relacji przywiązania opisała również trzy dodatkowe cechy zachowania opiekuna, które odgrywają znaczną rolę w kształtowaniu się wzorców przywiązania: dostępność, współdziałanie oraz akceptację (tab. 1).

2 *Procedura nieznannej sytuacji* została opracowana przez M. Ainsworth do oceny jakości relacji między dzieckiem (9–18 miesięcy) a matką i polega na obserwacji zachowań niemowlęcia w obcym dla niego otoczeniu i w obecności nieznanego mu osoby. Badanie trwa ok. 20 minut i składa się z ośmiu faz, podczas których dziecko przebywa z matką, przebywa z osobą mu nieznaną i pozostaje samo. Wzorzec przywiązania określa się na podstawie obserwacji zakresu eksploracji dziecka, jego reakcji na obcą osobę, reakcji na pozostanie samemu oraz reakcji na powrót matki.

Tabela 1. Cechy wrażliwości opiekuńczej wyznaczające poziom poczucia bezpieczeństwa niemowlęcia w relacji z głównym opiekunem

Najważniejsze cechy opiekuna	Przejawy w zachowaniu
<p>Wrażliwość vs brak wrażliwości</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdolność do dostrzegania sygnałów i komunikatów zawartych w zachowaniu dziecka • umiejętność adekwatnego ich interpretowania • właściwy sposób reagowania na te sygnały 	<p>Wrażliwy opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdolny do postrzegania świata z perspektywy dziecka • dostrzega i poprawnie interpretuje jego sygnały • reaguje szybko i adekwatnie • jego działania są spójne i przewidywalne <p>Niewrażliwy opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reaguje na komunikaty dziecka nieadekwatnie (zgodnie z własnymi, często błędnymi interpretacjami) • inicjuje kontakt z dzieckiem w zależności od swoich potrzeb i nastrojów
<p>Akceptacja vs odrzucenie</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdolność do utrzymania pozytywnego nastawienia do dziecka • zdolność do utrzymania pozytywnych emocji własnych i do radzenia sobie z wewnętrznymi konfliktami 	<p>Akceptujący opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • akceptuje złość i trudne zachowania dziecka • akceptuje dziecko nawet wtedy, gdy trudno nawiązać z nim kontakt • nie obwinia dziecka za swoje negatywne nastroje • z zadowoleniem przyjmuje rodzicielstwo i odpowiedzialność za dziecko <p>Odrzucający opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • często czuje złość lub inne negatywne uczucia w stosunku do dziecka • negatywnie ocenia pojawienie się dziecka w jego życiu • prezentuje zachowania odrzucające wobec dziecka (agresję, irytację)
<p>Dostępność vs ignorowanie</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdolność do kierowania uwagi na dziecko • zdolność do angażowania się w opiekę nad dzieckiem 	<p>Dostępny opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w trakcie wykonywania innych czynności utrzymuje uwagę skierowaną na dziecko • utrzymuje zainteresowanie stanem i nastrojem dziecka • nastawiony na odbieranie sygnałów płynących od dziecka <p>Ignorujący opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaabsorbowany własnymi myślami i czynnościami • nie kieruje uwagi na dziecko • w czasie, kiedy jest zajęty innymi czynnościami, nie zauważa sygnałów płynących od dziecka

Tabela 1. Cechy wrażliwości opiekuńczej wyznaczające poziom poczucia bezpieczeństwa niemowlęcia w relacji z głównym opiekunem c.d.

Najważniejsze cechy opiekuna	Przejawy w zachowaniu
<p>Współdziałanie vs ingerowanie</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdolność do respektowania autonomii dziecka • zdolność do dostosowania się do aktualnych potrzeb i nastrojów dziecka 	<p>Współdziałający opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • respektuje dziecko jako odrębną, autonomiczną istotę • jeśli nie ma takiej konieczności, nie zakłóca naturalnej aktywności dziecka • monitoruje aktywność dziecka, ale nie kontroluje jej nadmiernie
	<p>Ingerujący opiekun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • działa nie biorąc pod uwagę potrzeb i nastroju dziecka (np. przytula na siłę, zmusza do jedzenia) • nadmiernie kontroluje i kieruje zachowaniem dziecka

Źródło: Czub, Matejczuk, 2014.

Warto jednak zwrócić uwagę na to, że badania dotyczące uwarunkowań wzorców przywiązania wyraźnie wskazują na zróżnicowanie czynników wpływających na poziom poczucia bezpieczeństwa dziecka w relacji z matką i z ojcem. Analizy badań dotyczących uwarunkowań przywiązania dającego poczucia bezpieczeństwa wskazują na różne znaczenie obecności i rodzaju aktywności obojga rodziców (Solomon, George, 1999). W wielu badaniach poświęconych znaczeniu wrażliwości opiekuńczej wykazano, że ten wymiar zachowania rodzica ma istotne znaczenie w przypadku matek. To od ich wrażliwości w dużej mierze zależy poczucie bezpieczeństwa dziecka, a w sytuacjach trudnych (ból czy strach) małe dziecko poszukuje bliskości matki, jako osoby zapewniającej ulgę i ukojenie (Belsky, 1999; Solomon, George, 1999). Natomiast jako czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa dziecka w relacji z ojcem wskazuje się wzajemne wymiany między nim a dzieckiem podczas zabawy oraz wrażliwe i uważne wsparcie ze strony ojca podczas eksploracji i zachęcanie do niej (Grossmann i in., 2002; Lewis, Lamb, 2003; Solomon, George, 1999). Można powiedzieć, że specyfika roli ojca, od samego początku życia, polega na jego zdolności do bycia partnerem w zabawie i poznawaniu świata.

Z wymienionych powodów bardzo ważnym aspektem analizy uwarunkowań poczucia bezpieczeństwa i jakości przywiązania do matki i do ojca jest poruszana przez wielu autorów kwestia metody pomiaru i jej rzetelności w odniesieniu do specyfiki relacji z matką i relacji z ojcem oraz możliwości przewidywania

przebiegu dalszego rozwoju dziecka na podstawie wyników wybranej metody pomiaru (Grossmann i in., 2002; Lewis, Lamb, 2003; Pudasainee-Kapri, Razza, 2013). Stosowana najczęściej do określania wzorców przywiązania *Procedura nieznannej sytuacji* (Strange Situation) mierzy przede wszystkim efekty jakości opieki nad dzieckiem wyrażającej się we wrażliwości opiekuńczej (macierzyńskiej) i zachowaniach chroniących czy kojących. Porównania wielu badań, w których stosowano tę metodę wykazały słabe powiązanie opiekuńczej wrażliwości ojcowskiej z jakością przywiązania dziecka do ojca (van Ijzendorp, Wolff, 1997). Były one znacząco słabsze niż w przypadku przywiązania dziecka do matki.

Powyższe dociekania doprowadziły do konkluzji, że czynniki warunkujące bezpieczeństwo przywiązania do matki i do ojca są różne. Na podstawie aktualnych analiz sugeruje się, że jakość relacji przywiązania między dzieckiem a ojcem wyznaczona jest przede wszystkim nastawieniem ojca do swojej roli, poziomem jego motywacji w realizacji tej roli oraz postawą wobec rodziny w ogóle, a nie możliwością do zaobserwowania w interakcji wrażliwością opiekuńczą. Być może to jest przyczyną trudności w dokumentowaniu znaczących zależności między poczuciem bezpieczeństwa w relacji z ojcem a późniejszym funkcjonowaniem dziecka³.

Ojcowie częściej angażują się w interakcje z dzieckiem podczas zabawy, a nie – jak matki – podczas czynności pielęgnacyjnych i opiekuńczych. Stąd dzieci po okresie niemowlęcym, w sytuacjach wywołujących dystres (strach, ból) zwracają się częściej do matki niż do ojca. Dlatego lepszą miarą oceny jakości relacji między dzieckiem a ojcem oraz przewidywania późniejszej adaptacji dziecka jest oceniana w drugim roku życia dziecka wrażliwość i stawianie wyzwań dziecku podczas zabawy niż ocena wzorca przywiązania na podstawie *Procedury nieznannej sytuacji* (Grossmann i in., 2002).

Czynniki istotne dla jakości relacji przywiązania z obojgiem rodziców

Badania potwierdzają, że jednymi z najważniejszych czynników przyczyniających się do kształtowania się wzorców przywiązania dających poczucie bezpieczeństwa jest harmonia w związku rodziców oraz niski poziom stresu u obojga. Są to czynniki, które w dużym stopniu wyznaczają sposób nawiązywania kontaktu z niemowlęciem, uważność na jego potrzeby i emocjonalny stosunek do

3 Przegląd badań: Grossmann i in., 2002.

dziecka (Phares, 1996). Zarówno matki, jak i ojcowie, którzy mają poczucie bliskości i otwartości w związku oraz darzą się wzajemnym zaufaniem są skłonniejsi do nawiązywania częstego kontaktu z niemowlęciem i okazują bardziej pozytywne nastawienie do niego (Cox, Owen, Lewis, Henderson, 1989).

Bezpiecznemu stylowi przywiązania do matki i do ojca sprzyjają częste, pełne pozytywnej ekspresji interakcje z niemowlęciem od samego początku jego życia. U dzieci rodziców, którzy nawiązywali wysokiej jakości relacje z trzymiesięcznymi niemowlętami, stwierdzano dający poczucie bezpieczeństwa wzorzec przywiązania po ukończeniu pierwszego roku życia. W tym wymiarze uwarunkowań poczucia bezpieczeństwa u dziecka nie stwierdzono więc różnic między wpływem matki a wpływem ojca (Cox, Owen, Henderson, Margand, 1992).

Czynniki istotne dla jakości relacji przywiązania z ojcem

Poszukując predyktorów jakości przywiązania u dzieci, stwierdzono również znaczące różnice między rolą matki i ojca. Szczególnie istotnym czynnikiem w przypadku przywiązania dziecka do ojca okazało się być jego pozytywne nastawienie zarówno do samego dziecka, jak i do swojej roli jako ojca. Nastawienie to nie miało takiego znaczenia w przypadku matek (Cox, Owen, Henderson, Margand, 1992). Stwierdzono również, że ojcowie są bardziej niż matki podatni na negatywny wpływ stresu w okresie prenatalnym i zaraz po narodzinach dziecka, co można zaobserwować w częstoci i jakości ich interakcji z niemowlęciem oraz sposobie sprawowania opieki (Noppe, Noppe, Hughes, 1991). W tym badaniu stwierdzono, że ojcowie, którzy jeszcze przed narodzeniem dziecka są pozytywnie nastawieni do swojej roli jako ojca oraz mają wysokie poczucie sprawstwa (przekonanie o tym, że będą sobie dobrze radzić w opiece nad dzieckiem), a także cechują się stosunkowo wysoką odpornością na stres, lepiej radzą sobie w kontakcie z niemowlęciem i są skłonniejsi do podejmowania codziennych czynności opiekuńczych wobec dziecka i dzielenia się obowiązkami z matką (Noppe, Noppe, Hughes, 1991). Należy jednak wziąć pod uwagę, że to badanie było prowadzone w małej grupie rodziców, a co za tym idzie otrzymane wyniki należy traktować raczej jako przyczynek do kolejnych poszukiwań i wyznaczania kierunków dalszych badań.

Badania wskazują również, że wpływ takich czynników, jak poczucie zadowolenia ze związku partnerskiego/małżeńskiego oraz temperament – zarówno niemowlęcia, jak i ojca – na jakość przywiązania dziecka do ojca jest większy niż na jakość przywiązania dziecka do matki (Belsky, 1996). Ojcowie, którzy dobrze

czują się w swoim związku partnerskim, mają lepsze nastawienie do dziecka oraz do swojego udziału w jego wychowaniu (Cox, Owen, Lewis, Henderson, 1989). Innymi słowy jakość wczesnej relacji między ojcem a niemowlęciem jest silnie uwarunkowana jakością relacji między ojcem a matką.

Specyfika roli ojca w relacji z dzieckiem

Matka i ojciec pełnią różne role w budowaniu poczucia bezpieczeństwa dziecka w świecie. Grosmann i in. (2002) dokonali bardzo trafnego rozróżnienia między rolą każdego z rodziców w kontekście teorii przywiązania: „Głównym aspektem roli ojca jako figury przywiązania jest zapewnianie bezpieczeństwa przez bycie wrażliwie wspierającym, a zarazem stawiającym wyzwania towarzyszem w sytuacjach, gdy wzbudzony jest system eksploracji dziecka. Jest to komplementarna rola do roli matki jako bezpiecznej bazy. Głównym aspektem roli matki jako figury przywiązania jest bowiem zapewnianie bezpieczeństwa w sytuacjach, gdy wzbudzony jest system przywiązania”⁴.

Badacze podkreślają, że rolą ojca jest przede wszystkim bycie pośrednikiem między dzieckiem a wyzwaniami świata zewnętrznego (Lamb, 1997; Hewlett, 1992). Uważa się, że specyfika ta występuje niezależnie od kultury w jakiej wychowuje się dziecko, a szczególnie silne znaczenie ma w odniesieniu do synów (Harkness, Super, 1992). Swoiste zadania, jakie w ramach tej roli przypisuje się ojcom to przekazywanie wiedzy, udzielanie porad, oferowanie dziecku nowych doświadczeń przy zapewnieniu mu wsparcia, stawianie wyzwań wymagających zdobywania nowych kompetencji i doskonalenia już posiadanych, a także włączanie dziecka w doświadczenia wywołujące silne emocje, przy równoczesnym zapewnianiu poczucia bezpieczeństwa przez swoją obecność. Według Lamba (1997) kluczowe w relacji z dzieckiem kompetencje ojca to dostępność, pozytywne zaangażowanie, wspierające uczestnictwo oraz ciepło i bliskość emocjonalna. W tabeli 2 przedstawiono podsumowanie rozważań na temat swoistych cech roli ojca wyznaczających jakość jego relacji z dzieckiem, a co za tym idzie jakość przywiązania dziecka do ojca.

4 Według teorii przywiązania system przywiązania i system eksploracji nie mogą być aktywne w tym samym momencie. Pierwszy z nich aktywuje się w sytuacji dyskomfortu, co prowadzi do zachowań mających na celu uzyskanie bliskości z opiekunem (pełniącym w tym momencie rolę bezpiecznej bazy), która umożliwia spadek nieprzyjemnego napięcia i powrót do poczucia bezpieczeństwa. System eksploracji może być aktywny wówczas, gdy dziecko ma poczucie bezpieczeństwa i komfortu.

Tabela 2. Specyfika roli ojca w relacji z dzieckiem

Najważniejsze cechy	Przejawy w zachowaniu	Przykłady
Akceptacja <ul style="list-style-type: none"> pozytywny stosunek do dziecka pozytywny stosunek do własnej roli ojca 	Dostępność	<ul style="list-style-type: none"> częsty i regularny kontakt z dzieckiem od chwili narodzin zainteresowanie nastrojem i zajęciami dziecka budowanie w dziecku poczucia, że może w każdej chwili zwrócić się do ojca
	Pozytywne zaangażowanie	<ul style="list-style-type: none"> utrzymywanie koncentracji na kontakcie z dzieckiem podążanie za aktywnością dziecka z równoczesnym proponowaniem nowych aktywności i zabaw
	Wspierające uczestnictwo	<ul style="list-style-type: none"> wrażliwość na momenty, w których dziecko nie może poradzić sobie samodzielnie i oferowanie „drobnej pomocy”
	Bliskość emocjonalna/ Zapewnianie poczucia bezpieczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> utwierdzanie dziecka w przekonaniu, że jest akceptowane niezależnie od popełnianych błędów utwierdzanie dziecka w przekonaniu, że nie pozostaje samo w trudnej sytuacji
Stawianie wyzwań <ul style="list-style-type: none"> zapewnianie poczucia bezpieczeństwa w sytuacjach nowych i trudnych 	Przekazywanie wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> opowiadanie historii opartych na świecie rzeczywistym (np. o pociągach, samochodach, zwierzętach itp.) wyjaśnianie zasad
	Modelowanie zachowań eksploracyjnych	<ul style="list-style-type: none"> własna ciekawość i skłonność do poznawania nowych miejsc, ludzi, aktywności i czynne uczestnictwo w różnych działaniach w obecności dziecka
	Zapewnianie bezpieczeństwa podczas wspólnej eksploracji	<ul style="list-style-type: none"> nieintruzywnie asekurowanie dziecka podczas zabaw lub aktywności, które dziecko dopiero poznaje lub ćwiczy
	Zachęcanie do zdobywania nowych kompetencji	<ul style="list-style-type: none"> proponowanie nowych zabaw, uczenie nowych umiejętności pokazywanie, że „nie ma się czego bać”

Tabela 2. Specyfika roli ojca w relacji z dzieckiem c.d.

Najważniejsze cechy	Przejawy w zachowaniu	Przykłady
Stawianie wyzwań <ul style="list-style-type: none"> zapewnianie poczucia bezpieczeństwa w sytuacjach nowych i trudnych 	Ekspozycja na silne pobudzenie	<ul style="list-style-type: none"> ważne i dostosowane do możliwości rozwojowych dziecka stwarzanie dziecku okazji do przeżywania silnych emocji (także negatywnych) i do podejmowania wyzwań łączących się z obawą lub niepewnością (np. przez opowiadanie strasznych historii lub aktywności, które matka uznaje za niebezpieczne)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Grossmann i in., 2002.

Pełnienie takiej roli wymaga od ojca kompetencji i wrażliwości umożliwiających rozpoznawanie zbyt wysokiego pobudzenia u dziecka (takiego, które będzie dla niego dezorganizujące lub traumatyczne). Stawianie wyzwań musi być bowiem stwarzaniem okazji i zachęcaniem do pokonywania trudności możliwych do pokonania przy wsparciu dorosłego lub możliwych do zintegrowania, przy wspierającej obecności ojca, emocji. Celem eksploracji, w której towarzyszy ojciec jest poznawanie nowych obszarów i podejmowanie nowych aktywności w celu uczynienia ich znanymi i oswojonymi.

Wydaje się, że dobrym opisem roli ojca w relacji z dzieckiem jest jej porównanie do zdolności do tak zwanego budowania rusztowania (*scaffolding*) (Wood, Bruner, Ross, 1976). Pojęcie to oznacza takie strategie dorosłego, które mają na celu wspieranie dziecka w procesie uczenia się i nabywania kompetencji w obszarze, który bez wsparcia dorosłego byłby dziecku jeszcze niedostępny. Prezentowane przez dorosłego werbalne i niewerbalne zachęty, wyjaśnienia, instrukcje, komentarze czy podpowiedzi zostają przez dziecko uwewnętrznione i stają się strukturą dla jego dalszych, już bardziej niezależnych działań (Wygoski: za Schaffer, 1994). Jednym z najważniejszych zadań, które realizowane są przez *scaffolding* jest towarzyszenie dziecku na drodze od regulacji zewnętrznej (przez innych) do samoregulacji (Schaffer, 1994). Polega to w dużej mierze na stopniowym zmniejszaniu pomocy i wycofywaniu się przez dorosłego oraz progresywnym przejawianiu samodzielności i niezależności w działaniu przez dziecko. Dzięki odpowiednim – adekwatnym do potrzeb i stopniowo wycofującym się – wspierającym, zachęcającym, pomagającym, wyjaśniającym, modelującym działaniom dorosłego dziecko uczy się nie tylko radzić sobie w określonych sytuacjach (trudnych emocji, poruszania się w sytuacjach wymagań

społecznych, rozwiązywania nieporozumień, konfliktów), ale nabywa również kompetencje do samodzielnego radzenia sobie z podobnymi trudnościami w przyszłości. Badania dotyczące *scaffoldingu* wskazują na jego związki z samoregulacją dzieci w obszarze poznawczym i motywacyjnym, rozwojem motywacji wewnętrznej, wyższym poziomem niezależności w funkcjonowaniu, a także gotowością do uczenia się społecznego, czyli razem z innymi ludźmi, w grupie, zgodnie z zasadami (Salonen, Lepola, Vauras, 2007). Proces budowania rusztowania dla aktywności dziecka opisany przez jego autorów zawiera następujące elementy, które wydają się dobrze odzwierciedlać specyfikę roli ojca, szczególnie dotyczącą stawiania dziecku wyzwań:

- wzbudzenie zainteresowania dziecka daną aktywnością;
- przedstawienie zadań lub aktywności w taki sposób, aby były one zrozumiałe dla dziecka (żeby wiedziało do czego zmierza, rozumiało, co ma zrobić);
- utrzymywanie uwagi dziecka na aktywności przez usuwanie dystraktorów i uatrakcyjnianie działania;
- dawanie dziecku autonomii (wolności) w poszukiwaniu własnych rozwiązań, własnych sposobów zachowania (dotyczy to na przykład nieokazywania mimiką i ciałem braku akceptacji lub dbaniu o to, by dziecko nie starało się spełnić oczekiwań dorosłego);
- modelowanie zachowania przez naśladowanie zachowania dziecka w sposób „udoskonalony”, podpowiadający inne, skuteczniejsze zachowania (nie mówiąc wprost, jak dziecko ma się zachować) (Wood, Bruner, Ross, 1976).

Współrodzicielstwo

Współcześnie coraz więcej badań wskazuje na współzależności między rolą matki i ojca, a także innych członków rodziny, w rozwoju przywiązania u dziecka oraz kształtowaniu się jego poczucia bezpieczeństwa. Szczególne zainteresowanie budzi analiza zależności w diadzie rodzic – dziecko oraz triadzie matka – ojciec – dziecko (Cowan, 1997; Pudasainee-Kapri, Razza, 2013). Współrodzicielstwo (*coparenting*) zaczyna być postrzegane jako odrębny podsystem rodzinny, który niezależnie od indywidualnych cech i wpływu każdego z rodziców oddziałuje na formowanie się poczucia bezpieczeństwa dziecka. Współrodzicielstwo definiuje się jako „podejmowane przez rodziców wobec dziecka wspólne aktywności, oparte na wzajemnym zrozumieniu i komunikacji, wymagające wzajemnego wspierania

się w opiece” (Pudasainee-Kapri, Razza, 2013). Znaczenie wspólnego, opartego na porozumieniu sprawowania opieki nad dzieckiem wpływa pozytywnie na relację przywiązania zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni (rys.):

- bezpośredni, kiedy dziecko doświadcza pozytywnych emocji płynących z interakcji między rodzicami;
- pośredni, kiedy dziecko doświadcza wrażliwej i pełnej akceptacji opieki ze strony jednego z rodziców, będącej efektem dobrych stosunków między rodzicami, a co za tym idzie dobrego samopoczucia matki lub ojca w swojej roli (Pudasainee-Kapri, Razza, 2013).

Rysunek. *Wpływ współrodzicielstwa na kształtowanie się wzorca przywiązania u dziecka*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pleck, 2007; Pudasainee-Kapri, Razza, 2013.

Podkreśla się szczególnie znaczący wpływ współrodzicielstwa w pierwszym roku życia dziecka, kiedy to wzajemne wspieranie się i zgoda rodziców dotycząca sposobu postępowania z dzieckiem ułatwia nawiązywanie relacji z niemowlęciem i sprawowanie wysokiej jakości opieki nad nim, a co za tym idzie zwiększa prawdopodobieństwo ukształtowania się dającego poczucie bezpieczeństwa wzorca przywiązania u dziecka. W tym okresie rola ojca dotyczy głównie wspierania matki w opiece nad dzieckiem i wspólnego angażowania się w planowanie, organizację i rozumienie sytuacji (McHale, 1995). Tego typu wspólne zaangażowanie

w relację z dzieckiem przyczynia się do wspierania bezpiecznego przywiązania nie tylko dzięki temu, że matka z większą łatwością opiekuje się dzieckiem i jest wrażliwsza na jego potrzeby, ale także, co bardzo istotne, dzięki jej większej koncentracji na pozytywnych emocjach w stosunku do dziecka i do siebie samej. Matki, które doświadczają wsparcia wynikającego ze współrodzicielstwa wykazują wyższą wrażliwość macierzyńską, a co za tym idzie u ich dzieci obserwuje się przywiązanie dające poczucie bezpieczeństwa (Caldera, Lindsey, 2006). W przypadku niemowląt o trudnym temperamencie (przewaga nastroju negatywnego nad pozytywnym, trudności z uspokajaniem się, trudności z przystosowaniem się do nowych bodźców) współrodzicielstwo odgrywa szczególnie istotną rolę, dając rodzicom możliwość dzielenia się strategiami postępowania z dzieckiem, wzajemnego upewniania się co do zdolności realizowania roli rodzica, a także wzajemnego kontenerowania trudnych emocji wzbudzanych w trakcie opieki nad dzieckiem (Feinberg, 2003; Cook, Schoppe-Sullivan, Buckley, Davis, 2009).

Jak wspomniano wcześniej, czynnikiem wzmacniającym pozytywne zaangażowanie ojca w proces opieki i wychowania dziecka jest harmonia w związku partnerskim. Obecne badania skupiające się na związkach współrodzicielstwa z zakresem i jakością zaangażowania ojca w relację z dzieckiem potwierdzają istotne znaczenie tego czynnika. Zaangażowanie ojca definiowane jest w kategoriach bezpośrednich działań wobec dziecka (podejmowanie pozytywnych aktywności, ciepło i akceptacja oraz odpowiedzialność i kontrola), a także działań pośrednich związanych ze wspieraniem rodziny i partnerki (odpowiedzialność za sytuację społeczno-ekonomiczną rodziny, współuczestniczenie w planowaniu optymalnych sposobów postępowania) (Pleck, 2007).

W okresie wczesnego dzieciństwa (od drugiego roku życia) wzrasta znaczenie bezpośredniego zaangażowania ojca w wychowanie dziecka ze względu na to, że poza dostrojeniem opiekuna do potrzeb i zapewnienia podstawowej regulacji napięcia dwulatek potrzebuje zwiększającej się stymulacji, dostarczania zróżnicowanych emocjonalnie doświadczeń, ustalania granic i struktury (McHale, Khazan, Erera, Rotman, DeCoursey, McConnell, 2008). Im silniejszy związek między rodzicami, tym większe zaangażowanie ojca w zabawy z dzieckiem, stawianie mu nowych wyzwań. Badania sugerują, że czynnikiem o bardzo dużym znaczeniu dla tego procesu, a będącym efektem dobrego współrodzicielstwa, jest zaufanie, jakim matka obdarza ojca. Jej wiara w jego umiejętność opieki nad dzieckiem, zdolność do zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, kompetencje w komunikowaniu się z dzieckiem i rozumienie jego potrzeb umożliwiają ojcu swobodne i dające satysfakcję kontakty z dzieckiem (Pudasainee-Kapri, Razza, 2013). Zaufanie

matki ma szczególne znaczenie w odniesieniu do głównego zadania ojca, jakim jest stawianie dziecku wyzwań i wspieranie zachowań eksploracyjnych, ponieważ jej obawy o bezpieczeństwo dziecka wpływają na wzbudzanie systemu przywiązania, co hamuje możliwość swobodnej eksploracji.

Znajomość czynników wpływających na zaangażowanie ojca w relację z dzieckiem ma szczególne znaczenie w kontekście wyników wielu badań wskazujących na istotność wczesnej relacji z ojcem w dalszym rozwoju dziecka. Wrażliwość i zaangażowanie ojca jako figury przywiązania wiąże się z prawidłowym rozwojem kompetencji społecznych (odwagi i zdolności do współpracy), poznawczych (planowania, rozwiązywania zadań) oraz emocjonalnych (regulacji w sytuacjach stresu i podwyższonego napięcia) (Lamb, Lewis, 2004; Shannon, Tamis-LeMonda, London, Cabrera, 2002). Wpływ relacji z ojcem w pierwszych latach życia jest widoczny szczególnie w okresie dorastania i wczesnej dorosłości. Dzieci, których relacja z ojcem w niemowlęctwie i wczesnym dzieciństwie była bliska i oparta na zaufaniu, mają mniej problemów społecznych w okresie dorastania, lepsze stosunki z rówieśnikami, potrafią radzić sobie z konfliktami i nieporozumieniami oraz negocjować różnice zdań lub znajdować rozwiązania trudnych społecznie sytuacji (Grossmann, Grossmann, Kindler, 2005).

Podsumowanie

Wnioski płynące z badań dotyczących przywiązania wskazują na komplementarne role matki i ojca w rozwoju dziecka. Z jednej strony potwierdzają znaczenie zaangażowania każdego z nich w opiekę i wychowanie począwszy od narodzin, z drugiej dostarczają dowodów na różnice ról i wagę każdej z nich dla prawidłowego rozwoju dziecka.

„Matka – wrażliwa opiekunka” i „ojciec – wrażliwy towarzysz”. Tak skrótowo i przenośnie można by podsumować różnice między rolami rodzicielskimi matki i ojca. Pozornie potwierdza to potoczne przekonania na ten temat. Bliższe zapoznanie się z wiedzą i wynikami badań pozwala uwolnić się od powierzchownego lub schematycznego myślenia o tym obszarze. Ojciec jest dla dziecka osobą równie ważną jak matka, już od momentu narodzin (a także w okresie prenatalnym). Jego aktywność opiekuńcza, jak i ta stymulująca eksplorację przyczynia się do wysokiej jakości relacji przywiązania dziecka i wpływa na długofalowe efekty rozwoju. Matka jako „bezpieczna baza” to przede wszystkim osoba, która odczytuje potrzeby dziecka, dostraja się do jego emocji i zapewniania mu poczucia bezpieczeństwa

w trudnych chwilach. Ojciec jako „bezpieczna baza” to przede wszystkim osoba, która zachęca dziecko do eksploracji, stawia mu nowe zadania i zapewnienia poczucia bezpieczeństwa podczas podejmowania nowych, trudnych aktywności.

Wyniki badań wskazują również, że nie do przecenienia jest współdziałanie i zgoda rodziców w kwestii opieki i wychowania dziecka. Optymalną sytuacją jest wspólne sprawowanie opieki nad dzieckiem, ale współrodzicielstwo jest możliwe do zrealizowania również wówczas, gdy rodzice nie mieszkają razem, lecz potrafią wypracować porozumienie i zgodę na zaangażowanie każdego z nich w realizację swojej roli. W każdym przypadku rozumienie i akceptacja uwarunkowań rozwoju dziecka, zarówno tych wspólnych dla obojga rodziców, jak i tych charakterystycznych dla płci sprzyja kształtowaniu się poczucia bezpieczeństwa dziecka i przyczynia się do jego prawidłowej adaptacji.

Bibliografia

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., Stayton, D. J. (1971). Individual differences in strange-situation behavior of one-year-olds. W: H. R. Schaffer (red.), *The origins of human social relations* (s. 17–58). Londyn, Nowy Jork: Academic Press.
- Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. New Jersey: LEA.
- Belsky, J. (1996). Parent, infant and social-contextual antecedents of attachment security. *Developmental Psychology*, 32, 905–913.
- Belsky, J. (1999). Interactional and contextual determinants of attachment security. W: J. Cassidy, P. R. Shaver (red.), *Handbook of attachment. Theory, research and clinical applications* (s. 249–265). Nowy Jork: The Guilford Press.
- Bowlby, J. (1969/2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bowlby, J. (1973/1985). *Attachment and loss: Volume 2. Separation. Anxiety and Anger*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bowlby, J. (1980/1991). *Attachment and loss: Volume 3. Loss. Sadness and depression*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bretherton, I., Munholland, K. (1999). Internal Working Models in Attachment Relationships: A Construct Revisited. W: J. Cassidy, Ph. R. Shaver (red.), *Handbook of attachment. Theory, research and clinical application* (s. 89–115). Nowy Jork: The Guilford Press.

- Caldera, Y. M., Lindsey, E. W. (2006). Coparenting, mother-infant interaction, and infant-parent attachment relationships in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, 20, 275–283.
- Cassidy, J., Shaver, Ph. R. (red.). (1999). *Handbook of attachment. Theory, research and clinical application*. Nowy Jork: The Guilford Press.
- Cook, J., Schoppe-Sullivan, S. J., Buckley, C. K., Davis, E. F. (2009). Are some children harder to coparent than others? Children's negative emotionality and coparenting relationship quality. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 606–610.
- Cowan, P. A. (1997). Beyond meta-analysis: A plea for a family systems view of attachment. *Child Development*, 68, 601–603.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., Henderson, V. K. (1989). Marriage, adult adjustment and early parenting. *Child Development*, 60, 1015–1024.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Henderson, V. K., Margand, N. A. (1992). Prediction of infant-father and infant-mother attachment. *Developmental Psychology*, 28, 474–483.
- Czub, M. (2003a). Znaczenie wczesnych więzi społecznych dla rozwoju emocjonalnego dziecka. *Forum Oświatowe*, 2 (29), 31–49.
- Czub, M. (2003b). Społeczna natura rozwoju emocjonalnego. W: A. Brzezińska, S. Jabłoński, M. Marchow (red.), *Niewidzialne źródła. Szanse rozwoju w okresie dzieciństwa* (s. 55–70). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Czub, M. (2014). *Rozwój dziecka. Wczesne dzieciństwo*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych (seria *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*).
- Czub, M., Matejczuk, J. (2014 – w druku). *Rozwój społeczno-emocjonalny w pierwszych sześciu latach życia. Perspektywa jednostki, rodziny i społeczeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3, 95–131.
- Fox, N. A., Kimmerly, N. L., Schafer, W. D. (1991). Attachment to mother / attachment to father: A meta-analysis. *Child Development*, 62, 210–225.
- George, M. R., Cummings, E. M, Davies, P. T. (2010). Positive aspects of fathering and mothering, and children's attachment in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 180, 107–119. Pobrane z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2908248/>.
- Gębka, M. (2005). Rola ojca jako przykład porządku normatywnego. W: A. Sakson (red.), *Porządek społeczny a wyzwania współczesności* (s. 347–364). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Gębka, M. (2006). Trzy pytania o kryzys ojcostwa. *Roczniki Socjologii Rodziny*, XVII, 117–137.
- Grygiel A. (2010). Nowy model ojcostwa. W: M. Dąbrowska, A. Radomski (red.), *Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości*. Lublin: Wydawnictwo Portalu Wiedza i Edukacja.
- Goossens, F., van Ijzendoorn, M. H. (1990). Quality of infants' attachment to professional caregivers: Relation to infant-parent attachment and day-care characteristics. *Child Development*, 61, 832–837.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H., Zimmermann, P. (2002). The Uniqueness of the Child–Father Attachment Relationship: Fathers' Sensitive and Challenging Play as a Pivotal Variable in a 16-year Longitudinal Study. *Social Development*, 11(3), 301–337.
- Grossmann, K. E., Grossmann, K., Winter, M., Zimmermann, P. (2002). Attachment relationships and appraisal of partnership: From early experience of sensitive support to later relationship representation. W: L. Pulkkinen, A. Caspi (red.), *Paths to successful development: Personality in the life course* (s. 73–105). Nowy Jork: Cambridge University Press.
- Grossman, K. E., Grossmann, K., Kindler, H. (2005). Early care and the roots of attachment and partnership representation: The Bielefeld and Regensburg longitudinal studies. W: K. E. Grossmann, K. Grossmann, E. Waters (red.), *Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies* (s. 98–137). Nowy Jork: The Guilford Press.
- Hewlett, B. (red.). (1992). *Father-child relations: Cultural and biosocial contexts*. Nowy Jork: Aldine de Gruyter.
- Harkness, S., Super, C. (1992). The cultural foundations of fathers' roles: Evidence from Kenya and United States. W: B. Hewlett (red.), *Father-child relations: Cultural and biosocial contexts* (s. 191–211). Nowy Jork: Aldine de Gruyter.
- Kornas-Biela, D. (red.). (2001). *Oblicza ojcostwa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kujawska, M., Huber, L. (red.). (2010). *Postawy rodzicielskie współczesnych ojców*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa.
- Lamb, M. E. (red.). (1981). *The role of the father in child development*. Nowy Jork: John Wiley and Sons.

- Lamb, M. E. (1997). Fathers and child development. An introductory overview and guide. W: M. E. Lamb (red.), *The role of the father in child development* (s. 1–18). Nowy Jork: John Wiley and Sons.
- Lewis, Ch., Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: the evidence from two-parents families. *European Journal of Psychology of Education*, 18(2), 211–228.
- Lamb, M. E., Lewis, C. (2004). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. W: M. E. Lamb (red.), *The role of the father in child development* (4 wyd., s. 272–306). Nowy Jork: John Wiley and Sons.
- McHale, J. P. (1995). Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender. *Developmental Psychology*, 31, 985–996.
- McHale, J., Khazan, I., Erera, P., Rotman, T., DeCoursey, W., McConnell, M. (2008). Coparenting in diverse family systems. W: M. C. Bornstein (red.), *Handbook of parenting: Being and becoming a parent (tom 3)* (s. 75–109). London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Noppe, I. C., Noppe, L. D., Hughes, F. P. (1991). Stress as a predictor of quality of parent-infant interactions. *Journal of Genetic Psychology*, 152, 17–28.
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, 11, 196–202.
- Pospiszyl, K. (1980). *Ojciec a rozwój dziecka*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Pospiszyl, K. (2004). Ojcostwo w życiu mężczyzny. *Małżeństwo i Rodzina*, 2, 24–28.
- Pospiszyl, K. (2007). *Ojciec a wychowanie dziecka*. Warszawa: Żak.
- Pudasainee-Kapri, S., Razza, R. (2013). *Attachment Security Among Toddlers: The impacts of Supportive Coparenting and Father Engagement* (Nr. WP13-01-FF. pdf).
- Phares, V. (1996). *Fathers and developmental psychopathology*. Nowy Jork: John Wiley and Sons.
- Salonen, P., Lepola, J., Vauras, M. (2007). Scaffolding interaction in parent-child dyads: Multimodal analysis of parental scaffolding with task and non-task oriented children. *European Journal of Psychology of Education*, 22(1), 77–96.
- Schaffer, H. R. (1994). Epizody wspólnego zaangażowania jako kontekst rozwoju poznawczego. W: A. Brzezińska, G. Lutomski (red.), *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów* (s. 150–188). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Shannon, J. D., Tamis-LeMonda, C. S., London, K., Cabrera, N. (2002). Beyond rough and tumble: Low-income fathers' interactions and children's cognitive development at 24 months. *Parenting: Sciences and Practice*, 2, 77–104.
- Steele, H., Steele, M., Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers and their infants. *Child Development*, 67, 541–555.

van IJzendorp, M., Wolff, M. S. (1997). In search of the absent father – meta-analysis of infant-father attachment: A rejoinder to our discussants. *Child Development*, 68, 604–609.

Wood, D., Brunner, J., Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of Child Psychology*, 17, 89–100.

Specificity of the father-child relationship in the first years from the perspective of the attachment theory

The article contains a review of research findings on the role of the father in shaping of the child's attachment model and conditions of attachment which give the sense of safety in relations of the role of each of the parents. Conclusions drawn from the research on attachment point to the complementarity of roles of mothers and fathers in children's development. On one hand, they stress the importance of involvement of both parents in the care and upbringing of the child starting from its birth, and on the other - they bring evidence on the differences between those roles and importance of each of them for an adequate development of the child. The research findings draw also attention to the significance of co-parenting in shaping of the child's sense of safety and basis for healthy adaptation. Agreement and shared upbringing of the child plays an important role in increasing the quality of child care, both directly and indirectly.

KEYWORDS:

ATTACHMENT, QUALITY OF ATTACHMENT, CARER'S SENSITIVITY, CO-PARENTING

Cytowanie:

Czub, M. (2014). Specyfika relacji dziecka z ojcem w pierwszych latach życia z perspektywy teorii przywiązania. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(3).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.